

Таблиця 2

Німці, які підлягають переселенню
з Червоноармійського району в 1936 році

Назва села	Кількість родин
с. Шеремети	12
с. Кургани	41
кол. Грузливець	1
кол. Фрайнвальд	44
кол. Березова Гать	64
с. Олізарівка	11
кол. В'язовець	50
кол. Цвіт'янка	66
снт. Червоноармійськ	40
кол. Рудокопи	83
с. Кароліно-Дермань	58
кол. Кошелівка	2
кол. Пулино-Гута	104
с. Соколов	12
Разом	588

87 дітей; Червоноармійського – 159 чол. в т.ч. 67дітей; Смільчинського – 102 чол. в т.ч. 41 дитина [13].

Таким чином, можна зробити впевнений висновок про цілеспрямовану і агресивну репресивну кампанію, розгорнуту керівними органами СРСР щодо етнічної німецької меншини України.

Список використаних джерел

- Кулинич І. М., Кривець Н. В. Нариси з історії німецьких колоній в Україні / І. М. Кулинич, Н. В. Кривець. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1995. – 272 с.
- Arndt N. Die Deutschen in Wolhynien. Ein kulturhistorischer Überblick / N. Arndt. – Würzburg, 1994. – 96 s.
- Kremring L. Verlorene Heimat Wolhynien / L. Kremring. – Neuffen – Wisent–heid, 2000. – 224 s.
- Miller D. Under Arrest: Repression of the Russian Germans in the Zhytomyr Region, Ukraine, in the 1930s / D. Miller. – Printed in Zhytomyr, Ukraine by Volyn, – 2004. – 238 p.
- ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.6. – Спр.53.
- ДАНСО – Ф.Р.–326. – Оп.1. – Спр.167.
- Архів УМВС по Житомирській обл. – Ф.8. – Спр.1.
- ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.7. – Спр.3190.
- ДАЖО. – Ф.Р.–5013. – Спр.15240 в 7 т.
- ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.7. – Спр.346.
- Там само. – Ф.1. – Оп.6. – Спр.350.
- ДАЖО – Ф.87 – Оп.1. – Спр.111.
- Архів УМВС в Житомирській області. Архівно-слідча справа на спецпереселенців. – №1–4374.

References

- Kulynych I. M., Kryvec' N. V. Narysy z istorii' nimec'kyh kolonij v Ukraї'ni / I. M. Kulynych, N. V. Kryvec'. – K.: In-t istorii' Ukraї'ny NAN Ukraї'ny, 1995. – 272 s.
- Arndt N. Die Deutschen in Wolhynien. Ein kulturhistorischer Überblick / N. Arndt. – Würzburg, 1994. – 96 s.
- Kremring L. Verlorene Heimat Wolhynien / L. Kremring. – Neuffen – Wisent–heid, 2000. – 224 s.
- Miller D. Under Arrest: Repression of the Russian Germans in the Zhytomyr Region, Ukraine, in the 1930s / D. Miller. – Printed in Zhytomyr, Ukraine by Volyn, – 2004. – 238 p.

- CDAGO Ukraї'ny. – Ф.1. – Оп.6. – Спр.53.
- DANSO – F.R.–326. – Оп.1. – Спр.167.
- Arhiv UMVS po Zhytomyrs'kij obl. – F.8. – Спр.1.
- CDAGO Ukraї'ny. – Ф.1. – Оп.7. – Спр.3190.
- DAZhO. – F.R.–5013. – Спр.15240 v 7 t.
- CDAGO Ukraї'ny. – Ф.1. – Оп.7. – Спр.346.
- Tam samo. – F.1. – Оп.6. – Спр.350.
- DAZhO – F.87 – Оп.1. – Спр.111.
- Arhiv UMVS v Zhytomyrs'kij oblasti. Arhivno–slidcha sprava na spetspereselenciv. – №1–4374.

Melnichuk I. A., Doctor of Historical Sciences, Head of the Department of Social Sciences, Zhytomyr National Agroecological University (Ukraine, Zhytomyr), kafedra_ppk@ukr.net

Sulimenko O. G., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of Social Sciences Zhytomyr National Agroecological University (Ukraine, Zhytomyr), kafedra_ppk@ukr.net

The tragic fate of the Germans of Zhytomyr region in the 20's – mid-30's of the twentieth century

One of the tragic periods in the life of the Germans of Zhytomyr region was investigated. They covered their situation in the early 1920s, when they suffered the first harassment by the Soviet authorities – the famine of 1921–23. Of the policy of continuous collectivization, and in the 1930s and 1930s mass deportations and unfounded allegations and arrests. On the basis of archival studies published statistical data of the resettled Germans from Zhytomyr region.

Keywords: Zhytomyr region, ethnic Germans, resettlement, deportation, arrests.

* * *

УДК 94(477,8).«1918–1920»

Сіницький А. Ц.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри
суспільних наук, Житомирський національний
агроєкологічний університет (Україна, Житомир),
sinickiy18@gmail.com

Військова еліта Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) у 1918–1920 рр. Персоналії

Розглянуто діяльність та окремі персоналії української військової еліти в революційно-визвольній боротьбі за українську державність в період правління Західноукраїнської Народної республіки (1918–1920 рр.). Аналіз діяльності мілітарної вітчизняної еліти здійснено за допомогою історико-порівняльного та комплексного методів. Доведено, що вищі офіцерські чини України, діючи в складних міжнародних та внутрішньо-політичних умовах, доклали максимум зусиль, навіть ціною власного життя, для оборони незалежності новоствореної республіки. Проте зовнішньо-політичні фактори: прагнення держав Антанти створити буферну Польську державу між Європою та Більшовицькою Росією; а також внутрішні складнощі періоду розбудови: мала консолідація українського суспільства, ідеолого-політичні суперечності політичної верхівки, повільні темпи створення регулярної армії та нестача фінансового забезпечення, – все це стало важкими перепонами у діяльності військової еліти. Незважаючи на це, командуючи УГА та окремими військовими загонів відіграли історично-визначальну роль у боротьбі за незалежність українського народу.

Ключові слова: військова еліта, визвольна боротьба, збройні сили, армія, офіцерський склад, Д. Вітовський, М. Омелянович-Павленко, В. Курманович, А. Греков, Г. Коссаж, Г. Стефанів.

Сучасний світ характеризується глибокими якісними змінами та трансформаціями. Це повною мірою стосується й України. В нашій державі, в умовах серйозних політичних і соціально-економічних потрясінь, складно й суперечливо склалися ринкові відносини й нові соціальні шари. Разом з тим, переборені негативні наслідки тоталітарного минулого, сформувалися демократично орієнтовані державовладні та управлінські структури. На фоні подій революції Гідності, російської агресії, анексії Криму та війни на

Донбасі, по-новому, постають питання про владу та її носіїв, авторитет і здатність вищих державних інстанцій та військових керівників.

У цьому зв'язку цілком закономірний і природний інтерес сучасного суспільства до проблеми військового лідерства, особистостей військових керівників, їх ролі в соціальному та історичному процесі. Причому цей інтерес не тільки не знижується, а скоріше, навпаки, згодом посилюється. Адже мова йде про тих людей, які за всіх часів перебували й перебувають у фокусі суспільної уваги й на авансцені соціально-політичної історії. Особливо цікавим є період відновлення української державності після першої світової війни.

Революція в Австро-Угорщині в жовтні 1918 р. призвела до розпаду імперії. Виникли нові держави: Чехословаччина, Угорщина, Австрія, Югославія та Західноукраїнська Народна республіка в Східній Галичині. Були утворені великі українські осередки й в Західній Галичині, які проголосили свою незалежність.

18 жовтня 1918 р. на з'їзді представників західноукраїнських політпартій та церковних ієрархів (Львів), було створено Українську Національну Раду, очолив яку відомий патріот та громадсько-політичний діяч – Є. Петрушевич. Першим кроком нової влади стало видання маніфесту, в якому було проголошено створення Української держави на українських етнічних землях колишньої Австро-Угорщини. Бажання всіх українців відстоювати власну незалежність було вороже сприйняте іншими країнами (Польща, Румунія, Угорщина), які прагнули за будь-яку ціну експропріювати ці території на свою користь.

13 листопада 1918 р. було проголошено створення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) та обрано її президента – Є. Петрушевича. Нова республіка займала територію близько 70 тис. кв. км., 71% її населення складали українці, 14% – поляки, 13% – євреї [5]. Новостворений український уряд відразу ж розпочав формування регулярної армії та військового апарату управління, оскільки в складних міжнародних умовах незалежність Республіки, оточеної ворожими військами поляків та більшовиків, була під загрозою. Творення історії ЗУНР відбувалось кооперованими зусиллями українських політиків та військових, останні принесли найбільші жертви задля свободи власного народу.

Військова еліта завжди займала особливе місце в структурі та ієрархії українського суспільства. Її специфіка визначається тією соціальною базою, з якої вона сформувалась та родом занять. Основу цієї бази завжди становив офіцерський корпус. І якщо у світовій політологічній та соціологічній літературі військова еліта розглядається лише як носій неабияких полководницьких якостей, виявлених у бойових боях і походах, а також при керівництві й керуванні великими військовими формуваннями. То у вітчизняній історії військова еліта обов'язково була й значною політичною силою.

Проте, якщо історія політичної еліти України вивчена докладно, то військовій персоналії історіографія зачіпає не так глибоко, в більшості випадків це розрізнені спогади та мемуари (М. Омелянович-Павленко [14], О. Сецінський [15] та ін.) чи роботи із опису загальних бойових операцій та загонів (І. Крип'якевич [8], В. Голубко [6], О. Думін [7], М. Лазарович [9], М. Литвин [10; 11], Н. Вовк [3]).

Мета статті – виявлення історичної ролі представників вітчизняної військової еліти у революційних подіях 1918–1920 рр. та створенні незалежної Західноукраїнської Народної Республіки.

Досягнення зазначеної дослідницької мети передбачає реалізацію низки пошуково-аналітичних завдань, а саме:

- окреслити особливості революційно-визвольних змагань на території Західної України в 1918–1920 рр.
- розглянути окремі персоналії військової еліти та її роль у бойових революційних подіях;
- окреслити специфіку впливу військовиків на політичні процеси державотворення в Західній Україні.

Тема військової еліти періоду правління Західноукраїнської Народної Республіки досить масштабна і, звичайно, не може обмежуватись рамками цієї статті, проте це перший крок до вивчення ролі українського офіцера у творенні власної історії. Наукова новизна дослідження полягає у спробі розглянути формування української державності 1918–1920 рр. через призму особистісного фактору вітчизняної військової еліти.

В першу чергу звернемо увагу на особистість Д. Д. Вітовського (1887–1919 рр.), який вважається одним із кращих представників військової еліти Західноукраїнської народної республіки. Історичну славу патріот здобув завдяки славетній Львівській перемозі в 1918 р.

Цей рік став переломним для всіх українців, колиш велична Австро-Угорська імперія наближалась до розпаду, на її теренах повставали молоді держави: Польща, Венгрія, Чехословаччина, Югославія. Політичне життя світової арени було сповнене активних національних рухів, серед яких опинились й українці, що також прагнули до відродження власної держави.

На жовтень 1918 р. Д. Д. Вітовський (Львів) вже отримав звання сотника легіону Українських січових стрільців та був зайнятий організацією збройного повстання на Західній Україні. Відправною точкою якого стала офіційна відмова австрійської адміністрації (31 жовтня 1918 р.) передати владу українцям у Львові. На терміновому скликанні Центрального військового комітету Д. Д. Вітовський закликав: «Якщо ми не візьмемо Львів у цю ніч, то завтра його займуть поляки!» [2].

1 листопада 1918 р. розпочалась Галицька революція. У Львові події розвивались з надзвичайною швидкістю, за одну ніч місто перейшло під контроль українських сил. Такий сценарій став можливий завдяки особистим військовим талантам Д. Д. Вітовського, рішучі дії були направлені відразу в кількох напрямках: погоджено нейтралітет із австро-угорським гарнізоном Львова; самостійне захоплення влади губернськими та повітовими комісарами; поповнення львівського гарнізону (1400 стрільців і 60 старшин) військовими силами командира УСС О. Букшанова; знищення мосту через р. Сян (що мало стати перешкодою на шляху польського війська).

Польський удар у відповідь не змусив чекати, маючи велику чисельну перевагу полякам вдалось захопити північну частину Львова і далі успішно просуватись по місту. 5 листопада Д. Д. Вітовський був терміново відізнаний (на посту його замінив полковник Г. Коссак) зі Львова Українською народною радою та призначений на посаду державного секретаря військових справ ЗУНР.

Його головним завданням стало створення професійної боєздатної Української Галицької Армії.

Д. Вітовський ретельно підійшов до відбору вищого особистого складу, запрошуючи в УГА обдарованих генералів як російської, так й австро-угорської армії (А. Кравс, М. Омелянович-Павленко, К. Гофман та ін.) [2]. Саме його зусиллями на 1919 р. Галицька армія нараховувала близько 100 тисяч військових та 1400 старшин [1].

Ще одним важливим організаційним нововведенням стало створення Державного військового секретаріату ЗУНР, який повинен був організувати регулярну армію, її заплілля, військову адміністрацію, мобілізацію і вишкіл поповнення, озброєння, забезпечення всім необхідним для ведення сучасної війни. Наступними рішеннями Д. Вітовський розпочинає організацію дванадцяти військових округів в Східній Галичині та Буковині, задля чого оголошує часткову військову мобілізацію, демобілізацію австро-угорських військових частин на території Західноукраїнської Народної Республіки та затверджує військову присягу.

Адміністрація ЗУНР високо цінила також й політичні здібності державного секретаря, саме тому навесні 1919 р. полковника було запрошено до дипломатичної місії в Париж, де мали бути пройти важливі переговори з галицької лінії розподілу. Проте представники світових держав (В. Вільсон, Ж. Клемансо, Д. Ллойд-Джордж) не підтримали українське бачення, віддавши перевагу польським зазіханням на ці земля, намагаючись створити санітарний кордон у вигляді незалежної Польської держави між Європою та більшовицькою Росією.

Подорож з переговорів додому стала трагічним кінцем для Д. Д. Вітовського: літак, на якому перебував секретар вибухнув у повітрі (4 серпня 1919 р.). В українській історії Дмитро Вітовський залишив короткий, але надзвичайно яскравий слід: патріот, рішучий військовий, перший головнокомандувач Української Галицької армії, далекоглядний політик, він став яскравим прикладом звитяжної боротьби за незалежність українського народу.

Окремої уваги заслуговує Михайло Омелянович-Павленко (1878–1952) – головнокомандувач Галицької армії, активний прихильник українського революційного руху, один із фундаторів Одеської військової громади та завзятий співучасник військової українізації.

Таку почесну посаду як головнокомандувач УГА, М. Омелянович-Павленко отримав завдяки вагомому послужному списку, зокрема вже в травні 1917 р. він очолює українську військову маніфестацію, а восени того ж року отримує посаду начальника військової залоги Катеринославу. Глибоко усвідомлюючи корінні трансформації в суспільстві Михайло Омелянович-Павленко підтримує та розвиває ідею створення патріотичної національної мілітарної організації – «Вільне козацтво», а також так званого «Катеринославського гайдамацького куреню» – підрозділу, в якому служили в основному військовослужбовці-українці російської армії.

Зауважимо, що ще під час правління гетьмана П. Скоропадського військові здібності М. Омелянович-Павленка були високо оцінені, саме тому він здобув звання «генерал-хорунжого» і отримав посаду начальника Полтавської одинадцятої пішої дивізії (хоча

не підтримував політику гетьманату). Незважаючи на те, що катастрофічно не вистачало особового складу (близько двохсот старшин та підстаршин), генералу вдалось сформувати військове ядро, що мало стати в майбутньому основою дивізії.

Під час правління Центральної Ради, М. Омелянович-Павленко знаходився в центрі політичних подій – Києві, де одержав від Військового міністерства призначення на посаду «військового радника» в Одеський військовий округ.

10 грудня 1918 р. М. Омелянович-Павленко стає головнокомандуючим Українською галицькою армією. Основною його заслугою була ретельна внутрішня військова політика, націлена на інноваційні трансформації, покликані підняти боєздатність українського війська. Унікальний професіонал, М. Омелянович-Павленко, отримавши під керівництво різношерстий особовий склад із українців австро-угорської армії та офіцерів-австрійців прийняв єдине можливе рішення – переорганізувати УГА за англійським зразком. Виявивши тактичну далекоглядність М. Омелянович-Павленко також виявив повагу до галицьких самобутніх традицій, що було високо оцінено вояками УГА. Товариші по службі відзначали також виховану тактовність та скромність нового головнокомандувача, та й він сам писав в своїх мемуарах: «Під час моєї дальшої служби я ніколи не зловживав титулом начального вождя. Я завжди підписувався, як командуючий Армією, тобто клав вагу на технічне керування військовим ділом, бо вважав, що в тих умовах духовий провід має належати більше Військовому Секретареві, як синові своєї землі» [14, с. 22].

В червні 1919 р. Михайло Омелянович-Павленко стає військовим радником президента та уповноваженого диктатора ЗУНР С. Петрушевича та продовжує плідну роботу по реорганізації війська, а також комунікацій в тилу. Після того генерал продовжив боротьбу за українську незалежність вже в армії УНР. Вся військова служба М. Омеляновича-Павленка стала яскравим прикладом пошуку справедливості та свободи для українського народу.

В грудні 1918 р. в Тернопіль приїжджає полковник В. Курманович (1876–1945), професійний військовий, обдарований політик, справжній патріот, він відразу опиняється у вирі революційних подій. Державний секретар військових справ полковник Д. Вітовський і командувач Галицької армії генерал М. Омелянович-Павленко відразу високо оцінили послужний список В. Курмановича та призначили його в Жовкву із терміновим завданням – об'єднати українські військові загоны в єдину бойову групу «Північ», передбачалося що вона стане підкріпленням північного крила українсько-польського фронту [12].

Розпочавши роботу В. Курманович оголосив мобілізацію та консолідував і підпорядкував п'ять стрілецьких сотень (на основі військових груп І. Жлея, О. Перфецького, Ю. Головінського, Б. Шашкевича, М. Шлемкевича, В. Стафіняка, О. Демчука та ін.), організував штаб групи «Північ» з центром в Сокалі.

У січні 1919 р. В. Курманович приступив до реорганізації Галицької армії, ядром якої стала саме «Північ», далі – перший галицький корпус, що складався з: 5-тої Сокальської стрілецької бригади (очолив

О. Демчук), 6–тої Равської стрілецької бригади (очолив Ю. Головинський), 9–тої Белзької стрілецької бригади (на чолі – В. Стафіняк) та 10–тої Янівської стрілецької бригади (очолив М. Клемкевич) [10, с. 131]. В подальшому ці бригади брали участь в численних битвах українсько–польської війни, на теренах Наддніпрянської України, мужньо відстоюючи незалежність власного народу проти більшовиків та «білого» руху.

В лютому 1919 р. у Львові (а потім вони продовжились й у Ходорові) відбулись переговори із представниками Антанти з приводу територіального розподілу, в яких прийняв участь й В. Курманович в якості військового радника.

12 лютого 1919 р. полковник отримує нове призначення від Державного секретаріату військових справ – начальник штабу Галицької армії, також на нього тимчасово покладаються обов'язки держсекретаря військових справ Західноукраїнської народної республіки.

Відзначимо, всі колеги В. Курмановича у своїх спогадах відмічають його надзвичайну працьовитість, здатність працювати по двадцять годин на добу. Саме ця його риса дозволила провести кардинальні нововведення в армії: кількість військовиків була доведена до п'ятдесяти тисяч, створені три корпуси, дванадцять військових округів та дванадцять бригад, «гарматні», «летунські», інженерні та інші частини.

В той же час В. Курманович приймав активну участь у військових операціях, зокрема у Вовчухівській, з метою звільнення Львова. 17 лютого 1919 р. українські військові корпуси Г. Коссака та О. Микитки блокували вихід польським військам на залізничному шляху Перемишль – Львів. Проте союзницькі сили Антанти не підтримали визвольного наступу українських загонів та навіть змусили припинити наступ, з чим вимушено погодився уряд Західноукраїнської народної республіки.

На початок літа 1919 р. більша частина Української галицької армії та уряд ЗУНР відійшли на терени Тернопілля, з військової точки зору ситуація була критичною. Саме тому в червні представниками Української національної Ради було обрано Є. Петрушевича Уповноваженим диктатором, до якого переходила вся повнота виконавчої та законодавчої влади ЗУНР. Сподівання виправдались, новому керівнику вдалось переломити ситуацію на користь українців та навіть провести контрнаступ, так звана «Чортківська офензива» [10, с. 135].

В цих умовах В. Курманович продовжує внутрішню роботу по впорядкуванню українського війська, загальної форми, уставу, матеріально–технічного оснащення й ін.

Незважаючи на тимчасові перемоги, перед обличчям значних сил польської армії (підтриманих країнами Антанти) та переважаючою кількістю більшовицького війська, Галицька армія об'єднується із силами УНР та ведуть значні наступальні операції на теренах Правобережжя. У серпні створюється Штаб Головного отамана, до якого входять й представники УГА. В. Курмановича призначено помічником Начальника штабу М. Юнаківа в новому званні – генерал–хорунжий. Цей складний період відзначався і перемогами і поразками українських військ. Билися за кожне місто, село, залізничний вузол. Відкриття нового Денікінського фронту ще більше послабили українські позиції,

змушуючи військове командування розпорозувати й так не великі сили.

Наприкінці 1919 р. Штаб Головного отамана припинив своє існування. Важко хворий В. Курманович від'їхав на лікування до Австрії. Після одужання генерал переїжджає в табір інтернованих частин Української Галицької армії (близько п'яти тисяч чоловік) в німецьке Яблонне (Чехословаччина). Незважаючи на вимушену еміграцію В. Курманович продовжує плідно працювати на благо власного народу. В жовтні 1920 р. він отримує нове призначення від уряду Західноукраїнської Народної Республіки, що також існує в еміграції. Генералу доручено сформувати із залишків УГА в Яблонному військовий загін, проводити набір та навчання військової справи добровольців. В. Курмановичем були організовані (при підтримці чехословацького уряду) та активно діяли гімназія, культурно–освітні курси, гуртки, навіть випускався журнал «Український скиталець». Після ліквідації табору в 1923 р. В. Курманович переїжджає до Відня, де продовжує приймати активну участь у громадсько–політичному житті еміграції.

В червні 1919 р. командуючим Української Галицької армії призначають А. Грекова (1875–959). Талановитий воєначальник, герой, активний організатор створення професійної армії Західноукраїнської Народної Республіки, його заслуги важко переоцінити. Генерал приступив до своїх обов'язків в дуже важкій для українців час: складна ситуація на фронті, нестача офіцерського складу, проблеми з постачанням. Проте рішучість нового командира проявилась відразу ж, 8 червня він надає наказ звільнити від поляків Чортків, що й було успішно виконано. Далі йде черга Бучача, Струсова, Тернопілля, і 24 червня частини УГА підійшли до Львова. Успіхи української армії підняли патріотизм місцевих українців, до армії було мобілізовано більше 15 тисяч галичан. І хоча подальші події (описані вище) не дали розгорнути масштабну революцію, незаперечним залишається вагомий внесок А. Грековим у відродженні української державності.

Не можемо оминати увагою й Григорія Коссака (1882–1939) – одного із засновників Українського січового стрілецтва та Української Галицької армії. Одна з славетних сторінок його військового життя припадає на оборону Львова від польських військ 5 – 11 листопада 1918 р. Очоливши січових стрільців, разом із Д. Вітовським та Г. Стефанівим, Г. Коссак захопив та утримував центр Львова. Проте, незважаючи на локальні поразки й відносно малу чисельність, польським військовикам вдалося зайняти стратегічно сприятливі позиції. Бої точились по всьому місту, завзяті та криваві. Українські військові, зокрема, Г. Коссак розуміли наскільки важливо утримувати Львів до проголошення незалежної республіки, що й сталося 13 листопада 1918 р.

Всі військові підрозділи, які визнали республіку, були проголошені частинами нової Української Галицької Армії. Це дозволило розпочати роботу з організації боєздатних військових округів та розпочати мобілізацію в українське військо. Незважаючи на гостру нестачу військовиків, Г. Коссак категорично заборонив приймати на службу 13–14–річних хлопців, за спогадами Л. Шанковського, командир так пояснив своє рішення: «Це ще діти, які не знають, що у війську воюють, їдять і сплять згідно наказів керівництва. Хто за ними буде

носити булки з маслом на фронт і що вони будуть їсти, коли кухня вчасно не зготує обід? Вони хочуть вдавати з себе героїв, а потім будуть плакати за мамою. А тепер хай забираються ці вояки додому, і хай мої очі не бачать їх» [13].

В кінці 1918 р. Г. Коссака призначають очолити третій, а потім й п'ятий корпуси Української Галицької армії (Стрійська військова область). Він отримує чин полковника та займається навчанням молодого покоління нових патріотів у Стрійській гімназії. В 1920 р. полковник потрапляє у табір для інтернованих у Чехословаччині (Ліберці), а згодом емігрував в Австрію, жив й на Закарпатті. В українській історії Г. Коссака назавжди залишиться справжнім патріотом, поклавшим життя задля незалежності власного народу.

Тим же гордим шляхом пройшов й Гнат Стефанів (1885–1949), активний учасник «Листопадового зриву» 1918 р., сотник, який очолив встановлення української влади, став організатором та очолив Золочівську округу ЗУНР. З листопаду по грудень 1918 р. постав на чолі Начальної Команди Українських Військ у Львові; під його командуванням українське військо перейшло до наступу в боях із поляками.

Наше дослідження немає можливості охопити весь проблематичний спектр історичної ролі військової еліти у боротьбі за створення української державності. Проте із викладеного можемо зробити наступні висновки:

- розвалення Австро-Угорської імперії та занепад російського царизму стимулював на цих теренах піднесення національно-визвольних рухів, одним з яких стало прагнення етнічних українців до розбудови власної незалежної Української Держави;

- політична еліта у ході державотворення зіткнулася із військовою агресією інших країн (Польща, Румунія, Більшовицька Росія), що спонукало її до створення органів військового керування;

- в період з 1918 по 1920 рр. на теренах ЗУНР активно формується регулярна вітчизняна армія (УГА), яка веде активні успішні військові операції з оборони та звільнення етнічних українських земель;

- військова еліта прагнула до досягнення своєї основної мети, яку можна визначити як збереження й зміцнення державного устрою, стабілізація сформованих суспільних відносин, забезпечення стійкого військового, соціально-політичного, економічного та духовного розвитку суспільства й припинення руйнівних дій з боку противників незалежної України.

Список використаних джерел

1. 10 подвигів Дмитра Вітовського // Терноград [Електронне джерело]. – Режим доступу: <https://ternograd.te.ua/2017/11/10-подвигів-Дмитра-Вітовського>.
2. Вітовський Дмитрій Дмитрієвич // Герои Украины [Електронний джерело]. – Режим доступу: <http://heroes.profi-forex.org/ru/vitovskij-dmitro-dmitrovich>.
3. Вовк Н. Спеціальні служби секретності Української Галицької Армії як складові системи інформаційного забезпечення війська / Н. С. Вовк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. – 2014. – №809. – С.57–61.
4. Голубко В. Українська військова еліта в національному державотворенні 1917–1920 рр. / В. Голубко // Шляхами історії // Науковий збірник історичного факультету ЛНУ ім. І. Франка. – Львів, 2004. – С.279–293.
5. Гарін В. Історія України [Електронне джерело] / В. Б. Гарін, І. А. Кіпцар, О. В. Кондратенко. – К., 2012 р. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/18380625/istoriya/istoriya_ukrayini

6. Голубко В. Український офіцерський корпус у визвольних змаганнях 1917–1920 рр. / В. Голубко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Держава та армія». – 2006. – №571. – С.180–189.

7. Думін О. Українська Галицька Армія (1918–1920) // Українська Загальна Енциклопедія: У 3 т. – Львів–Станіславів–Коломия, 1932. – Т.3. – С.772.

8. Крип'якевич І. Історія українського Війська / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич. – Львів: Вид-во Івана Тиктора, 1936. – 568 с.

9. Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. – Тернопіль: Джура, 2016. – 628 с.

10. Литвин М. Віктор Курманович / М. Литвин, К. Науменко // Західно-українська народна республіка. 1918–1923. Уряди. Постаї. – Львів, 2009. – С.128–138.

11. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 років як конфлікт історичної пам'яті / М. Литвин // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – 2012. – Вип.10. – С.106–111.

12. Мельник І. Генерал Галицької Армії Віктор Курманович [Електронне джерело]. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/59217>.

13. Овсяник Ю. Трагічна доля полковника [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://photo-lviv.in.ua/trahichna-dolya-polkovnyka/>

14. Омелянович-Павленко М. В. Спогади командарма (1917–1920) [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://www.rulit.me/author/omelyanovich-pavlenko-mihail-vladimirovich>.

15. Сецінський О. Фрагмент з бою на Львів у Листопаді 1918 р.: Спогад учасника / Осип Сецінський // Гомін України. – 1954. – 30 жовт., 6, 13 листопада.

References

1. 10 podvygiv Dmytra Vitovs'kogo // Ternograd [Elektronne dzherelo]. – Rezhym dostupu: <https://ternograd.te.ua/2017/11/10-podvygiv-Dmytra-Vitovs'kogo>.

2. Vitovskij Dmitrij Dmitrievich // Geroi Ukrainy [Elektronnyj istochnik]. – Rezhim dostupa: <http://heroes.profi-forex.org/ru/vitovskij-dmitro-dmitrovich>.

3. Vovk N. Special'ni sluzhby sekretnosti Ukrai'ns'koi' Galyc'koi' Armii' jak skladovi systemy informacijnogo zabezpechennja vijs'ka / N. S. Vovk // Visnyk Nacional'nogo universytetu «L'viv's'ka politehnika». Derzhava ta armija. – 2014. – №809. – С.57–61.

4. Golubko V. Ukpai'nc'ka vije'kova elita v nacional'nomu depzhavotvopenni 1917–1920 rr. / V. Golubko // Shljaxamy ictopii' // Naukovyj zbipnyk ictopychnogo fakul'tetu LNU im. I. Fpanka. – L'viv, 2004. – С.279–293.

5. Garin V. Istorija Ukrai'ny [Elektronne dzherelo] / V. B. Garin, I. A. Kipcar, O. V. Kondratenko. – K., 2012 r. – Rezhym dostupu: http://pidruchniki.com/18380625/istoriya/istoriya_ukrayini

6. Golubko V. Ukpai'nc'kyj oficepc'kyj koppuc u vyzvol'nyx zmagannjax 1917–1920 rr. / V. Golubko // Vichnyk Nacional'nogo univepcytetu «L'viv's'ka politexnika» «Depzhava ta armija». – 2006. – №571. – С.180–189.

7. Dumin O. Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija (1918–1920) // Ukrai'ns'ka Zagal'na Encykl'opedija: U 3 t. – L'viv–Stanislaviv–Kolomyja, 1932. – Т.3. – С.772.

8. Kryp'jakevych I. Istorija ukrai'ns'kogo Vijs'ka / I. Kryp'jakevych, B. Gnatevych. – L'viv: Vyd-vo Ivana Tyktora, 1936. – 568 s.

9. Lazarovych M. Leg'ion Ukrai'ns'kyh sichovyh stril'civ: formuvannja, ideja, borot'ba. – Ternopil': Dzhura, 2016. – 628 s.

10. Lytvyn M. Viktor Kurmanovych / M. Lytvyn, K. Naumenko // Zahidno-ukrai'ns'ka narodna respublika. 1918–1923. Urjady. Postati. – L'viv, 2009. – С.128–138.

11. Lytvyn M. Ukrai'ns'ko-pol's'ka vijna 1918–1919 rokov jak konflikt istorychnoi' pam'jati / M. Lytvyn // Ukrai'na–Jevropa–Svit. Mizhnarodnyj zbipnyk naukovyh prac'. Serija: Istorija, mizhnarodni vidnosyny. – 2012. – Vyp.10. – С.106–111.

12. Mel'nyk I. General Galyc'koi' Armii' Viktor Kurmanovych [Elektronne dzherelo]. – Rezhym dostupu: <https://zbruc.eu/node/59217>.

13. Ovsjanyk Ju. Tragichna dolja polkovnyka [Elektronne dzherelo]. – Rezhym dostupu: <http://photo-lviv.in.ua/trahichna-dolya-polkovnyka/>

14. Omeljanovych–Pavlenko M. V. Spogady komandarma (1917–1920) [Elektronne dzherelo]. – Rezhym dostupu: <http://www.rulit.me/author/omelyanovich-pavlenko-mihail-vladimirovich>.

15. Sjecins'kyj O. Fragment z boju na L'viv u Lystopadi 1918 r.: Spogad uchasnyka / Osyp Sjecins'kyj // Gomin Ukrai'ny. – 1954. – 30 zhovt., 6, 13 lystopada.

Sinitskiy A. Ts., Ph.D., assistant professor of social sciences Zhytomyr National Agroecological University (Ukraine, Zhytomyr), sinitskiy18@gmail.com

Military elite of the western Ukrainian People's Republic (ZUUR) in 1918–1920 personnel

The article deals with the activities and individual personalities of the Ukrainian military elite in the revolutionary liberation struggle for Ukrainian statehood during the reign of the Western Ukrainian People's Republic (1918–1920). An analysis of the activities of the militaristic national elite was carried out using historical, comparative and complex methods. It is proved that the higher officer ranks of Ukraine, operating in complicated international and internal political conditions, made every effort, even at the cost of their own lives, to defend the independence of the newly formed republic. However, foreign-policy factors: the desire of the Entente states to create a buffer Polish state between Europe and Bolshevik Russia; as well as the internal difficulties of the period of development: the small consolidation of Ukrainian society; the ideological and political contradictions of the political elite, the slow pace of the creation of a regular army and the lack of financial security – all this became a serious obstacle in the military elite. Despite this, commanding the UGA and individual military units played a historically crucial role in the struggle for the independence of the Ukrainian people.

Keywords: military elite, liberation struggle, armed forces, army, officers, D. Vitovsky, M. Omeljanovich–Pavlenko, V. Kurmanovich, A. Grekov, G. Kossak, G. Stefanov.

* * *

УДК 94(477.8)

Ленартович О. Ю.,

доктор історичних наук, професор кафедри нової та новітньої історії України, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (Україна, Луцьк), oleg.lenartovich@gmail.com

Повстанська тактика ОУН(б) у 1942–1943 рр.

Серед низки проблемних питань з історії Другої світової війни найбільшу зацікавленість науковців викликають ті, що стосуються процесів формування основоположних принципів націоналістичної ідеології їх реалізації політичними партіями, перспектив національно-визвольного руху наприкінці 1940-х початку 1950-х рр. Об'єктивна оцінка діяльності ОУН та створених нею націоналістичних збройних формувань дає змогу припинити суперечки науковців стосовно характеру, тактики та стратегії боротьби. Зважаючи на діаметрально протилежне ставлення українців до запропонованої проблеми породжене відсутністю достовірної інформації, політичними спекуляціями актуальність теми зумовлена не лише науково-пізнавальними чинниками, а й практично – політичними.

Ключові слова: Україна, ОУН, Центральний провід, Українська повстанська армія.

Перехід до збройної боротьби для ОУН(б) був болісним і довготривалим процесом. Керівництво бандерівської течії до середини 1942 р. негативно ставилось до партизанських методів боротьби. Це зафіксовано в листівці «Боротьба партизанів та наше ставлення до неї» (червень 1942 р.). В ній сказано: «Ми ставимося до партизанки вороже і рішуче її поборюємо. Сталін і Сікорський хотіли вбити одним пострілом двох зайців: знешкодити німців і з німецькою допомогою розбити українців. Ми мусимо берегти наші сили... Наш шлях – це не партизанська війна кількох сотень чи навіть тисяч, а народна революція мільйонних мас України» [1, с. 24].

В стратегічній «План боротьби» ОУН(б) за відродження державного суверенітету було озвучено у 1942 р. Він ґрунтувався на твердому переконанні, що Росія буде розгромлена в результаті ударів зовнішніх ворогів

(англо-американців або Японії), а також ослаблена діями внутрішніх ворогів (йшлося про національні революції поневолених народів СРСР). Цей час буде використано для загального повстання, захоплення влади українськими націоналістами і відродження держави у вигляді УССД на чолі із вождем нації, тобто головою проводу ОУН(б). Згідно з цим планом передбачалося, що Росія буде намагатися окупувати територію України з метою забезпечити власну продовольчу та енергетичну базу. За підрахунками розробників плану їй знадобиться від 2 до 3 місяців щоб зібрати армію і розпочати масштабну наступальну операцію. За цей час українські збройні сили повинні були висунутися на лінію Мозир–Воронеж–Ростов скориставшись лісами і болотами Полісся Чернігівської і Сумської областей. Для формування військових частин передбачалося примусова мобілізація українців віком від 18 до 50 років (в першу чергу навчених військовій справі та членів організації). Для різних регіонів ці плани відрізнялися кількісними показниками. Зокрема, зі східних областей України мали призвати близько 300 тис. осіб в той час як Волинь і Галичина мали забезпечити близько 500 тис. Така невідповідність пояснювалася не готовністю українців зі сходу виборювати державний суверенітет через низький рівень патріотизму та лояльності до Росії [2, с. 29].

Існував чіткий план мобілізації населення зі стислими термінами, які визначалися необхідністю випередити формування російських частин і зайняти оборонні позиції на кордоні. Для мобілізації одного села цей термін складав дві доби, району – сім діб, повіту – два тижні, округи – один місяць. Війська Галичини повинні були зібратися біля Тернополя через два місяці, Волинські – через півтора місяці біля Острога, Поліські частини через два місяці біля Коростеня, загони з Холмщини та половина підрозділів Дрогобицької і Перемишльської областей залишатися на Західному фронті (для протистояння польським, мадярським і чеським військам). Таким чином на передислокацію частин до лінії Південно-Західного фронту мало залишитися близько місяця з врахуванням пересування на гужовому транспорті [2, с. 29].

Отже, згідно із цим планом Німеччина не розглядалася в ролі союзника чи потенційного ворога адже була приречена на поразку від англо-американського блоку. Виходячи із такої логіки Центральний провід ОУН(б) не вважав за необхідне розпочинати збройну боротьбу проти нацистів тому це стало вимушеним кроком.

До причин які спонукали початок збройного опору ОУН(б) можна віднести негативне ставлення німецької влади до відродження української державності, масові арешти провідників організації, початок жорстокої окупаційної політики, поширення польського націоналістичного підпілля та радянського партизанського руху.

В квітні 1942 р. на околицях Львова члени ОУН(б) провели Другу конференцію присвячену аналізу ситуації та визначенню стратегії організації в нових умовах. Серед рішень цього зібрання основними стали: підтвердження законності Акту 30 червня 1941 р., визнання за ОУН(б) монопольного права бути єдиним політичним центром визвольної боротьби, та необхідності збройного опору окупаційній владі. Вкотре було підтверджено, що основним фронтом для